

Til Kulturdepartementet

Oslo 26.4.2021

Innspill til Kulturdepartementets arbeid med gjennomføring av digitalmarkedsdirektivet mv. i norsk rett

Overordnede innledende betraktninger

Norges museumsforbund takker for invitasjonen til å komme med innspill til arbeidet i Kulturdepartementet med gjennomføring av digitalmarkedsdirektivet mv. i norsk rett. Museumsforbundet har de senere årene bidratt med innspill i flere høringsrunder knyttet til endringer i opphavsrett fordi dette er viktig for medlemmenes arbeid med å oppfylle samfunnsoppdraget og uttalte forventninger formulert gjennom ulike stortingsmeldinger og tilskuddsbrev. Forventninger knyttet til museenes tilgjengeliggjøring av samlingene begrenses i dag fortsatt av gjeldende åndsverklov og regler for bruk og kompensasjon for bruk. Museumsforbundet har ved flere anledninger påpekt at museene opplever å stå i en spagat mellom myndighetenes forventninger om økt digital tilgjengeliggjøring av samlingene og gjeldende lov og forskrift, tilgjengelige avtalesystemer og økonomi.

Museumsforbundet har ved flere anledninger trukket frem at det er nødvending med et tydeligere skille mellom kommersiell og ikke-kommersiell bruk i forbindelse med bruk og deling av samlingene. Det foreliggende digitalmarkedsdirektivet, som nå skal implementeres i norsk lov, ser ut til å ha tatt opp i seg denne problematikken og mange av de ulike artiklene ser ut til å gjenspeile dette. Det er svært positivt, fordi det vil kunne bety enklere tilganger til å dele materialet og bruke det i forsknings-, formidlings- og undervisningsbruk. Det vil komme samfunnet som helhet til nytte og glede og vil forhåpentlig kunne bidra til at kulturarvsinstitusjonene på enklere måte kan gi økt tilgang til større deler av samlingene.

Museene er komplekse institusjoner og mange har flere ulike typer materiale i sine samlinger: visuelle verk, gjenstandsmateriale av kultur- og naturhistorisk samt arkeologisk art, fotografier, audiovisuelle verk, arkivmateriale samt innsamlet trykt materiale av ulikt slag. Det gjør at de kan berøres av mange av artiklene i digitalmarkedsdirektivet. Museenes eierstrukturer er også svært mangfoldige og mange konsoliderte museer består av en rekke ulike typer eierskap. Den overbyggende institusjonen har ikke nødvendigvis eierskap til samlingen den forvalter og formidler som en enhet. På et overordnet nivå er dette noe tilpasningene i lovverket og forskriftene må fange opp, og det er flere artikler i

digitalmarkedsdirektivet som må ta høyde for dette. Blant disse er adgangen til oppbevaring av sikkerhetskopier av samlingen og migrert datamateriale.

Denne problemstillingen er særlig viktig, ikke minst i forbindelse med det pågående digitaliseringsarbeidet Kulturdepartementet har bedt Nasjonalbiblioteket gjøre for arkiv og museum. Arbeid med digitalisering av fotosamlinger og audiovisuelle samlinger for museene har startet opp, og det inngås nå avtaler mellom partene som omfatter sikkerhetskopier og brukskopier og berører eierskap til materialet på kort og lang sikt. Formelt eierskap vil imidlertid svært ofte måtte fortsette å være knyttet til en eierstiftelse eller forening som er del av det overordnede museet. For mange vil sikkerhetslagring gjennom de langtidslagringsordninger som Nasjonalbiblioteket og Arkivverket har fått i oppdrag å bygge opp for det nasjonale kulturarvsfellesskapet være viktig og nødvendig å benytte seg av. Økt digitalisering og utforming av nytt digitalt innhold i sektoren bidrar til at det genereres langt større lagringsbehov i mange institusjoner, og mange ser at kostnadene til dette kan øke mye fremover. Felles løsninger for langtidslagring vil derfor være gunstig både kostnads- og kompetansemessig, og kan bidra til å sikre vår felles kulturarv for fremtiden. Museumssektoren har ikke en overbyggende institusjon med institusjonsansvar på linje med Nasjonalbiblioteket (NB) og Arkivverket (AV). Selv om Kulturrådet i digitaliseringsmeldingen ble gitt et overordnet ansvar for museumssektoren tilsvarer ikke dette NBs og AVs rolle, men den er viktig for å ivareta museenes interesser på overordnet nivå.

Mangfoldet i sektoren gjør at Museumsforbundet anbefaler Kulturdepartementet å ha så vide definisjoner av hovedbegreper og tolkninger av de ulike artiklene at loven med den kommende forskrift kan favne disse faktorene slik at de bli gode verktøy fremover. For museene og kulturarvsinstitusjonene er omfanget av begrepene forskningsinstitusjon og undervisningsinstitusjoner nødvendig å avklare eller tydeliggjøre. Vi vil komme tilbake til i gjennomgangen av sentrale artikler nedenfor.

Museumsforbundet vil understreke at museene er hybride organisasjoner som både er ikke-kommersielle og kommersielle, og dette kan gi utfordringer på noen områder i direktivet. Det kan potensielt kunne bli økonomiske konsekvenser ved frislipp av samlinger, selv om mange ikke har større inntekter på dette området. Dette er også en politisk vurdering, men i og med at museene har fått økte krav til egeninntjening er dette et moment som må tas med i vurderingene.

Gjennomgang av og kommentarer til sentrale artikler

Kulturdepartementet har sendt ut en omfattende liste med spørsmål knyttet til digitalmarkedsdirektivet. Noen av disse er krevende /omfattende juridiske spørsmål som

Museumsforbundet og arbeidsgruppen som har deltatt i utformingen av svaret ikke har nødvendig tid og kompetanse til å gå dypt inn i. Ut over overordnede synspunkter og betraktninger vil vi forsøke å peke på utfordringer vi ser ved artikler med særlig betydning for museene og tydeliggjøre spørsmål vi måtte ha til tolkning som kan tas med i det videre arbeidet.

Artikkel 2

I 2.1 under definisjoner står det at det med «forskningsorganisasjon» menes «et universitet, herunder dets biblioteker, et forskningsinstitutt eller en annen enhet hvis primære mål er å drive vitenskapelig forskning eller å utføre utdanningsvirksomhet som også omfatter gjennomføring av vitenskapelig forskning». Museumsforbundet mener det her ville vært naturlig også å nevne spesifikt «dets museer» i og med at museene er like viktige deler av universitetenes forskningsvirksomhet som bibliotekene. Vi mener også at de øvrige museer og kulturarvsinstitusjoner, listet opp i 2.3., er forskningsinstitusjoner som må regnes med blant disse. Forskning i museene ble løftet inn som en av de sentrale oppgavene for museene i museumsmeldingen *Framtidas museum*, og har vært tydelig kommunisert i styringsdokumenter det siste drøye tiåret. Her må definisjonen av forskningsinstitusjon være videre enn den Forskningsrådet praktiserer i dag og som bare sidestiller museer som er akkrediterte som forskningsinstitusjoner av NFR som (med)søkere og fullverdige deltakere i NFR-prosjekter. Vi henviser er til Brenna-utvalgets innstilling *Vilje til forskning*. Museumsforbundet mener Brenna-utvalgets innstilling har mange gode forslag til styrking av museenes forskningsvirksomhet som vil bidra til å videreføre og styrke den positive utviklingen innen forskning vi ser i museumssektoren i dag. Fremleggningen av den forestående museumsmeldingen vil ventelig gi tydelige signaler om videre forskningsatsing og dette må hensyntas i det videre arbeidet med implementering av digitalmarkedsdirektivet. Museumsforbundet mener det er viktig å ha en så åpen og bred definisjon av forskningsinstitusjon som mulig. Dersom noe skal ekskluderes må det være rent kommersielle interesser.

Artikkel 3 og 4

Disse artiklene forutsetter at datamineringen brukes til forskningsformål. Det foreslåtte unntaket fra eneretten til eksemplarfremstilling og uttrekk av verk utført av forsknings- og kulturarvsinstitusjoner er svært positivt. For kulturarvsinstitusjonene er datautvinning for vitenskapelig forskning, utviklingsarbeid og/eller praksisledet forskning viktig for institusjonenes faglige utvikling. Vi oppfatter bestemmelsen som en bred tilgang til dataminering av materiale for alle ansatte, registrerte studenter og akkrediterte brukere av materialet i alle typer kulturarvsinstitusjoner. Vi mener det er viktig at alt som er omfattet

av åndsverklovens § 2 og §23 er inkludert i formuleringen. Vi mener det er viktig at visuell kunst er inkludert i formuleringen. Dette er også viktig for konserverings- og bevaringsformål i museene og sikring av dette for fremtiden.

Til KUDs spørsmål:

Museumsforbundet mener at dette også bør omfatte fotografiske bilder, som i dag har vern etter åndsverklovens §23. Dette vil bidra til å åpne opp samlingene overfor publikum, og styrke demokratisk tilgang selv om det muligens vil kunne få økonomiske konsekvenser og tap av mulige inntekter. Med den digitale utviklingen man har og vil få fremover mener vi det er riktig at det gis mulighet til dataminering av alt materiale som er tilgjengelig på Internett. Som et mulig enkelt tiltak for å sikre integritet kan det etableres en bruker-autentifisering/verifisering som sikrer at bruker har legitim tilgang og at man har oversikt over brukere. Det må muligens her tas høyde for at materialet kan ligge i nasjonale baser som ikke har eierskap til materialet, og at eier og depotinstitusjon har klargjort hvem som har ansvaret for slik verifisering.

Spørsmål å vurdere: Slik vi tolker det impliserer artikkel 4 en rett for kulturarvsinstitusjoner til å digitalisere det materiale de velger ut og mener er viktig å tilgjengeliggjøre for å kunne utføre tekst- og datautvinning. Det må imidlertid ikke innebærer en *plikt til* en digitalisering *on demand* fra forskere og forskningsmiljøer da dette kan bli førende for digitaliseringen og forstyrre overordnede strategier for dette arbeidet.

Det vil være fornuftig at alle aktørene har god dialog om en felles beste praksis for arbeidet med tekst- og datautvinning, men utforming av en felles standard som dekker alle typer materialer er kanskje litt mye å kreve. Vi vil her vise til KUDs strategi for åpne kulturdata som ble utformet gjennom et samarbeid mellom Nasjonalbiblioteket, Arkivverket og Kulturrådet der dette omtales. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/kulturdepartementets-strategi-for-apne-data/id2576038/>

Artikkel 5

Etter et år med pandemi har mange museer flyttet sin undervisning til nettbaserte undervisningsopplegg for å kunne gjennomføre sine normalt fysiske aktiviteter. En åpning for ikke-kommersiell bruk i digitale og grensekryssende undervisningsaktiviteter er derfor svært positivt, men «klasseromsbegrepet» utfordres gjennom økt bruk av digitale klasserom. Implementeringen av direktivet må gjenspeile dette slik at det ikke hindrer gode undervisningstilbud. Museumsforbundet har i øyeblikket ikke noe forslag til hvordan

klasseromsregelen i § 43 tredje ledd bør se ut, men mener at departementet må vurdere og fange opp utviklingen med økt bruk av digitale «klasserom» i kjølvannet av covid-19-pandemien. Museumsforbundet kan være behjelpelig med å legge til rette for dialog om dette om ønskelig.

For kulturarvsinstitusjoner som museer, som driver omfattende undervisningsvirksomhet overfor skoleelever på ulike trinn, er utformingen av artikkelen i digitalmarkedsdirektivet og åndsverklovens § 43 ikke tilstrekkelig tydelige til å sikre at de er omfattet av bestemmelsene. Ut fra betraktning 22 kan det se ut til at direktivet ivaretar tradisjonell museumsundervisning, men det er noe uklart om direktivet dekker de situasjoner der museene selv er utdanningsinstitusjon og tilbyr etterutdanning for lærere og driver talentsenter for barn etc. Dette bør tydeliggjøres bedre i forskrift eller andre lovendringer/tilpasninger knyttet til implementeringen av direktivet. På det nåværende tidspunktet har ikke Museumsforbundet noen forslag, men vi mener KUD bør se nærmere på dette i utformingen av høringsforslaget.

Et annet spørsmål er om ikke artikkelen også bør inkludere pedagogisk virksomhet i form av ikke-kommersiell formidling i foredrag eller seminarinnlegg, som også inngår i museenes kjerneoppgaver. Eller anses denne formen for pedagogisk virksomhet som dekket av begrepet «grensekryssende undervisningsaktiviteter»?

Artikkel 6

Bestemmelsene i denne artikkelen vil gi museene bedre muligheter til å ivareta behov for sikkerhets- og annen kopiering av alle verk som fast inngår i deres samling. Denne er mer tilpasset dagens digitale virkelighet og de behov institusjonene har enn gjeldende åndsverklov med forskrift, selv om dette tar høyde for de fleste behovene.

Det som er viktig er at kopiering kan foregå på ethvert tidspunkt det måtte oppstå behov for dette, enten det er for forsikrings-, konserverings- eller annet formål eller det oppstår fare for at verket kan bli borte eller det ikke finnes tilgjengelige kommersielle kopier. Dette må også kunne være mulig for alle verk og deler av samlingene museet har langsiktig tilgang til, selv om de måtte befinne seg på en tredjeparts server, som en server i Nasjonalbiblioteket eller Arkivverket for materiale de har/tar ansvar for å langtidslagre på vegne av sektoren.

Kulturdepartementet spør om definisjonen av «kulturarvsinstitusjon» i artikkel 6 sammenfaller med definisjonen i forskriftens § 1-1. (sp. 13) Museumsforbundet mener at forskriften her må revideres da den kan bidra til at flere institusjoner faller utenfor. I digitalmarkedsdirektivet defineres «kulturarvsinstitusjon» mer åpent som «et offentlig

tilgjengelig bibliotek eller museum, et arkiv eller et film- eller lydarkiv», mens §1-1 i forskriften har formuleringer som vi mener kan begrense adgangen. Vi vil særlig peke på formuleringene «offentlige museer og museer som mottar offentlige tilskudd» og «arkiv under arkivverket, kommunale og fylkeskommunale arkiv» som vi mener kan utelukke sentrale institusjoner. Den siste formuleringen vil kunne utelukke de store samlingene med arkiv i museene og i institusjoner som Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek. Dersom bestemmelsen knyttet til om museet mottar offentlig tilskudd vil for eksempel Kon-Tiki-museet og Fram-museet falle utenfor. Det er utydelig hva som i forskriften legges i begrepet «offentlige museer», og dette bør klargjøres. Museumsforbundet vil anbefale en forenkling og åpning av definisjonen i åndsverkloven og dens forskrift i tråd med formuleringen i digitalmarkedsdirektivets definisjon.

Vi mener at bestemmelsene også må gjelde for rettigheter knyttet til fotografiske bilder etter åndsverklovens § 23. Det er like viktig for bevaring av denne delen av samlingene som de øvrige materialtypene. Dette er muligens tilstrekkelig dekket av §23 og § 49 andre ledd, men der er tilknytning til «terminaler i egne lokaler» en noe utdatert formulering det må ses på i det videre arbeidet med revisjon av forskrift, eventuelt av loven.

Artikkel 8 (- 12)

Artiklene 8-11 inneholder regler for bruk av verk som ikke lenger er i handelen og som kan gi museene og de øvrige kulturarvsinstitusjonene mulighet til å digitalisere og publisere denne type verk for ikke-kommersiell bruk. Det vil kunne gjøre det enklere å oppfylle uttalte myndighetskrav om å gi økt tilgang til samlingene for publikum. En forutsetning for dette vil være at det etableres enkle og håndterlige måter å avgjøre om et verk er ute av handelen, at det er mulig å fastsette en avskjæringsdato samt at det ikke etableres for omfattende og uforholdsmessige krav til undersøkelser av dette før publisering. Vi ser at bestemmelsene kan resultere i et økt press mot kulturarvsinstitusjonene for å inngå avtaler for lisensansvar for dette området. Museumsforbundet har ved flere anledninger i forbindelse med ulike høringer knyttet til revisjoner av åndsverkloven understreket at museene i dag ikke har tilstrekkelig midler til en omfattende økning av andelen av lisensierte publiseringer. Det vil kreve en avtale på linje med «bokhyllaavtalen» som sikrer tilgang til utgitte bøker for museumssamlingene. I et slikt perspektiv ville dette innebære en forenkling og forbedring.

Det er vanskelig å kommentere spørsmålene om hvordan dette vil vurderes opp mot § 50 i åndsverkloven om avtalelisens. Den juridiske vurderingen må jurister utrede og vurdere, men i og med at det er begrenset praktisk erfaring med avtalelisenser mellom kollektive rettighetsorganisasjoner og kulturarvsorganisasjoner i Norge gjenstår det mye overordnet arbeid på dette området. Forsøket på å få på plass en avtalelisens for foto for noen år tilbake

kom aldri i mål, ikke minst fordi de forslagene som ble fremsatt av rettighetsorganisasjonen ikke ville bidra til enklere klarering, ble minst like kostbart og heller ikke ble arbeidsbesparende for museene. Skal avtalelisenser etableres må lisensene utformes slik at det blir mulig å håndtere dem uten at det påløper urimelig stor arbeidsbyrde knyttet til opplysning om verk og undersøkelsesplikter. Blir dette krevende vil man velge å vente med å publisere. I dag har man heller ikke tilstrekkelig økonomiske ressurser til å betale for betydelig økt bruk. Museumsforbundet har tidligere også gitt uttrykk for en bekymring for at krevende og kostbar publisering, som i stor grad setter det på vent til det er falt i det fri, vil få negative konsekvenser for og påvirke arbeidet med nyinnsamling i museene.

Artikkel 14

Det spørres her om det er behov for å definere begrepet billedkunst for å presisere og evt. utvide det som følger av eksemplifiseringen i åndsverklovens § 2 andre bokstav g: malerier, tegninger, grafikk og lignende billedkunst.

Til KUDs spørsmål 30 vil mene at det er behov for utvidelse av §2 i henhold til listen. Den må i alle fall utvides til å omfatte fotografiske verk, jfr. bokstav f, kanskje også filmverk, jfr. bokstav e. Slik vi oppfatter direktivets artikkel 14, ønsker man at todimensjonal kopiering av todimensjonale verk som er falt i det fri, ikke skal ha vern lenger enn det originale verket selv. Fotografiske bilder, vernet etter §23, er også todimensjonale, og reproduksjon av disse burde falle inn under samme artikkels intensjon. Også reproduksjon av kart og andre todimensjonale objekter i bokstav k, kan komme inn under intensjonen samt skulptur i §2 h i og med at det er vanlig å anse skulptur som del av begrepet billedkunst. Vi mener dette må avklares.

Til spørsmål 31 vil dette, etter vårt syn, bety at det er behov for en spesifisering av §23 i gjeldende åndsverkslov spesifiseres, enten i selve loven eller i forskrift, slik at ren todimensjonal reproduksjon ikke lenger regnes som fotografiske bilder. Konsekvensen av forslagene i artikkel 14 i digitalmarkedsdirektivet, slik vi har forstått det, må bli at reprofotografi eksplisitt må unntas § 23 i åndsverkloven.

Direktivet kan leses slik at det omhandler eksemplarframstilling spesifikt av billedkunst og at det ikke tar stilling til om det defineres som et fotografisk bilde eller noe annet. Da er det motivet, et verk av billedkunst som er falt i det fri, som er det avgjørende. I et slikt perspektiv kan det passe bedre som en bestemmelse uavhengig av §23.

Artikkel 17

En utfordring knyttet til denne artikkelen er hvordan dette vil omfatte fellesplattformer for kulturarvsinstitusjonene som Digitalarkivet og Digitalt Museum. Det understrekes i direktivet at det omfatter kommersielle plattformer som omfattes, men må tydeliggjøres bedre i hvilken grad fellesplattformene KulturIT og museene, som laster inn sine samlinger i formidlingsportalen og gjenbraker i sine sosiale medieplattformer som innebærer en risiko for at kommersielle plattformer plukker det opp og gjenbraker det, omfattes av direktivet. Det er også behov for en tydeligere avklaring om det juridiske ansvaret ligger hos det publiserende museum, KulturIT, Arklivverket, Nasjonalbiblioteket eller de kommersielle plattformene som gjenbraker kulturarvsmaterialet.

Man kan tolke bestemmelsen som at ikke-kommersielle vitenskapelige og undervisningsinstitusjoner er unntatt fra omfanget av bestemmelsene i artikkel 17. I praksis vil det kunne bety at det som deles og formidles fritt gjennom samlingsbaser kulturarvsinstitusjonene benytter seg av ikke omfattes. Det betyr at det som formidles gjennom Digitalt Museum (og Arkivportalen etc.) i utgangspunktet ikke omfattes fordi dette materialet primært gjøres tilgjengelig som en del av en demokratisering og økt tilgang til kulturarven og vel så mye har en opplysnings- og kunnskapsfunksjon på linje med Wikipedia og andre kunnskapsbaser som er omfattet av direktivet. Det vil være i overenstemmelse med kulturpolitiske signaler og krav sektoren har fått om økt digital tilgang for folk flest til samlingene.

Det er uklart om det implisitt i artikkelen ligger en intensjon om at alle plattformer får mer juridisk ansvar, eller om dette bare knyttes til videre bruk og ikke omfatter første publisering. En utfordring kan være å skille dette ut fra gjenbruk gjennom andre portaler. Dette gjelder ikke minst der andre gjenbraker museenes og de øvrige kulturvernorganisasjonenes publiserte samlinger. Her kan en praksis med CC-BY-lisensiering sikre at proveniensen og eierskapet til materialet bevares og synliggjøres ved gjenbruk. Politisk har det gjennom flere stortingsmeldinger kommet signaler om økt åpen tilgang til samlingene uten at forhold knyttet til konsekvenser knyttet til blant annet opphavsrett og kostnader til rettighetsklarering er tilstrekkelig adressert for materiale som ikke er falt i det fri.

Museene selv benytter seg også av andre plattformer i sin formidling, og det kan bli krevende å skille da det kan være kryssende interesser og rettigheter. Museer (og andre kulturarvsinstitusjoner) kan også ha kommersielle gevinster av materiale som presenteres på Digitalt Museum, selv om dette for mange er underordnet og beskjeden eller marginalt

utbytte knyttet til avfotografering for spesielle formål. Pandemien det siste året har så langt ikke gitt noe gjennombrudd for økt brukerbetaling for denne type digitalt innhold.

Her er det imidlertid uklarheter og usikkerheter som må drøftes videre. Mulighetene til unntak bør tydeliggjøres i nasjonale bestemmelser.

Avsluttende kommentarer

Museumsforbundet vil gjerne bidra til at implementeringen av digitalmarkedsdirektivet blir god og formålstjenlig for kulturarvsinstitusjonene. Kulturdepartementet ber om innspill på mange krevende juridiske spørsmål vi ikke har anledning til å besvare fullt ut, men vi har i innspillet pekt på noen viktige problemstillinger for sektoren. Når det kommer et forslag på høring, vil vi gi høringsinnspill til den. Dersom det er ønskelig med ytterligere kommentarer eller utdypinger av innspillet er vi gjerne behjelpelig med å legge til rette for dialog med Museumsforbundet og kompetansepersoner blant våre medlemmer.

Kontaktperson: Liv Ramskjær, generalsekretær, LR@museumsforbundet.no, 92427878

Dokumentet er elektronisk godkjent uten underskrift.